

SIVA EKONOMIJA I DRŽAVA

Snaga ne leži u topuzu

Koliko će država biti uspešna u suzbijanju sive ekonomije zavisi od toga koliko će ozbiljno shvatiti činjenicu da su ključni izvori nelegalnog poslovanja u neuređenoj državi i lošem poslovnom okruženju, te da inspekcije ne mogu biti samo „udarna pesnica“ nego i savetodavac privrednika koji legalno posluju.

Piše: Milan Stefanović

Gde su osnovni uzroci sive ekonomije? Oni leže u sadejstvu različitih pojava i praksi. Naročito u visokom fiskalnom i parafiskalnom pritisku, preko poreza i neporeskih i parafiskalnih dažbina, visokom opterećenju zarada kroz poreze i doprinose, (pre)visokim akcizama (upečatljiv je primer porasta šverca duvanskih proizvoda nakon povećanja akciza na duvan) i raznovrsnim parafiskalnim nametima.

Nju pospešuje kruta birokratska praksa javnih institucija, brojne i složene administrativne procedure koje privrednim subjektima neopravdano oduzimaju vreme i novac, česte i obimne promene postojećih i donošenje novih propisa, sa kratkim rokovima za usklađivanje poslovanja i postupanja sa novim zahtevima i (čestim) odsustvom tolerancije inspekcija za trivijalne prekršaje. Tu je i proces privatizacije i restrukturiranja društvenih i državnih preduzeća, koji stvara viškove radnika i podstiče nelikvidnost privrede. Finansijska nedisciplinovanost javnih i privatnih entiteta, kriza likvidnosti privrede, netransparentno trošenje budžetskih sredstava i opšti gubitak poverenja u državu i institucije su sledeći uzrok. Ne zaboravimo ni sužene mogućnosti zaposlenja i tržište rada sa velikim brojem nezaposlenih lica. Naravno, tu su i nedovoljna zaštita poštene tržišne utakmice (lojalne konkurencije) u praksi i nedovoljno precizno uređenje nadležnosti za suzbijanje sive ekonomije u određenoj oblasti ili nevoljno vršenje takvih ovlašćenja i dužnosti, što u praksi dovodi do toga da su legalni subjekti pod nadzorom, a nelegalni mu izmiču.

„Ruku pod ruku“ sa sivom ekonomijom ide raširena korupcija u različitim oblicima i oblastima (Srbija u indeksu percepcije korupcije zauzima 78. mesto od 175 država, što je svrstava u visoko korumpirane zemlje).

Ukratko, što je lošije poslovno okruženje i što lošije funkcioniše javni aparat regulacije, upravljanja i nadzora, to je veća siva ekonomija.

Siva ekonomija u ciframa

Za neke siva ekonomija predstavlja ustaljeni način preživljavanja u vremenu ekonomskih kriza i neuspelih privatizacija. Zbog širine ove pojave, nastaju velike

negativne posledice za legalnu privredu – ona postaje manje konkurentna, gubi kupce i klijente, povećava joj se fiskalni, administrativni i finansijski pritisak, firme su primorane da zatvaraju pogone, raskidaju ugovore sa dobavljačima i otpuštaju zaposlene. Neregistrovani i neprijavljeni subjekti predstavljaju neloyalnu konkurenciju onim registrovanim i prijavljenim, kao i potrošačima i zaposlenima, povređujući trgovачka i intelektualno-svojinska prava i interese potrošača (ne zaboravimo: roba iz nelegalnih tokova je najrizičnija po zdravlje) i zaposlenih (više radnika na crno uzrokuje niže zarade i naknade). Prisutne su i pojave koje više nisu „mrvlji“ šverc i siva ekonomija, nego su po svom obimu, oblicima, organizaciji i broju subjekata prerasle u crnu ekonomiju, odnosno kolektivni kriminal i organizovano vršenje krivičnih dela.

Studija o sivoj ekonomiji (2013), pripremljena u okviru USAID Projekta za bolje uslove poslovanja (USAID BEP), poka-

zuje da obim sive ekonomije u Srbiji iznosi oko 30% BDP-a, što je veoma visok procenat. Uporedni podaci pokazuju da je siva ekonomija kod nas za oko 15% veća u odnosu na prosek zemalja centralne i istočne Evrope. Naše komšije Bugarska i Rumunija su, sa izvesnim nijansama, na istom nivou kao Srbija, dok npr. u Sloveniji udeo sive ekonomije iznosi 23,6% BDP-a, u Mađarskoj 22,5%, u Češkoj 16%, u Slovačkoj 15,5%, a u Austriji 7,6%.

Poslednja poslovna anketa 1.000 privrednika (2014), koju svake godine sprovodi **USAID BEP**, pokazuje da je 62% privrednika izjavilo da siva ekonomija ima negativan uticaj na njihovo poslovanje, zauzimajući time visoko četvrto mesto na listi činilaca koji loše utiču na poslovanje. Postoje delatnosti za koje se procenjuje da siva ekonomija čini više od polovine (npr. prevoz putnika).

Kako održivo smanjiti sivu ekonomiju?

Na polju regulacije primetni su pomaci i unapređenja. Izmene i

dopune **Zakona o radu**, kroz fleksibilnije uređenje radnih i srodnih odnosa i inspeksijsku kontrolu neformalnog rada, smanjuju sivu ekonomiju u ovoj oblasti, s tim da u radnopravnoj oblasti ima još dosta posla i na polju uređenja i na polju primene. Smanjenje sive ekonomije u građevinarstvu se očekuje od izmena i dopuna Zakona i planiranju i izgradnji, kao i sektorskih zakona koji sadrže odredbe koje se odnose na izgradnju, usled efikasnijeg izdavanja dozvola i boljeg praćenja stanja u ovoj oblasti. Priprema i usvajanje zakona kojim se uređuje **mikrofinansiranje** smanjilo bi sivu ekonomiju u oblasti pozajmljivanja novca. Od velikog značaja su i antikorupcijski zakoni i praksa, kao i zvanične najave da neće biti novog povećanja poreza.

Sa svoje strane, novi Zakon o inspeksijskom nadzoru, sa naglaskom na savremene inspeksijske standarde, prevenciju, procenu rizika, saradnju i koordinaciju, suzbijanje sive ekonomije i korupcije, treba da dovede do smanjenja

ove pojave i njenog prevodenja u legalne tokove. Istovremeno sa informativnim, edukativnim, savetodavnim i preventivnim delovanjem prema subjektima koji legitimno posluju, potrebno je identifikovati subjekte koji posluju nelegitimno (neregistrovano) i preduzeti propisane mere i radnje da se njihovo poslovanje i postupanje uskladi sa zakonima i drugim propisima. Treba podvući da inspekcija nije i ne treba da bude policija i ne može je svojim delovanjem zameniti. Ali, bliska saradnja inspekcija i policije je neophodna u oblastima kada siva ekonomija prelazi u crnu ekonomiju.

Radi pravilnog razumevanja stvari, treba istaći da pojačano inspeksijsko i policijsko delovanje ne može samo po sebi održivo smanjiti sivu ekonomiju ako se ne otklanjaju njeni uzroci. Dakle, nužno je kontinuirano stvarati povoljno poslovno okruženje i unapređivati javnu upravu. Deo toga je upravo i uređenje i vršenje inspeksijskog nadzora prema legalnoj i lojalnoj privredi u skladu sa savremenim inspeksijskim standardima, gde značajan deo zauzima savetodavna i informativna uloga inspekcija, naročito prema mikro, malim i novosnovanim privrednim subjektima. Otklanjenjem uzroka sive ekonomije, posebno stvaranjem povoljnog poslovnog ambijenta i pravilnim, smislenim, delotvornim i svrsishodnim radom i postupanjem državnih organa sprečava se ili se u najmanju ruku bitno smanjuje prelazak subjekata iz legalnog u nelegalni promet robe i usluga, te stvaraju uslovi da brojni subjekti koji su u sivoj zoni uvide prednosti zakonitog poslovanja i nedostatke nezakonitog poslovanja i pređu u belu zonu poslovanja.

*Autor je stručni savetnik
**USAID Projekta za bolje uslove
poslovanja** Cardno Emerging
Markets USA Ltd.*